

کنش‌گفتاری «وعده» و «وعده در گفتمان سیاسی»

مریم شفق*

استادیار گروه زبان روسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران

پذیرش: ۹۱/۹/۲۵

دریافت: ۹۱/۶/۱۸

چکیده

کنش‌گفتاری «وعده» می‌تواند همگرا با دو کنش‌گفتاری تشویق و سوگند باشد. این کنش‌گفتاری به‌واسطه وجود مفهوم وعده داوطلبانه و تعهدی که گوینده به خواست خود به مخاطب می‌دهد، در زمره کنش‌های گفتاری تعهدآور در طبقه‌بندی کنش‌های گفتاری جورج آستین قرار می‌گیرد. همچنین وجود مختصات اصلی افعال اجرایی «من، تو، اینجا و الان» در وعده موجب می‌شود آن را جزو کنش-های اجرایی قلمداد کنیم. در وعده سیاسی با توجه به اهداف و ویژگی‌های فردی گوینده ممکن است راهکارهای اصل همکاری گرایس، یعنی کمیت، کیفیت، ارتباط و روش بیان نقض شوند. در یک وعده سیاسی به همان میزان که ممکن است کوتاه و مختصر سخن گفته شود، ممکن است از عنصر تکرار استفاده شود. بسیاری از وعده‌های سیاسی داده‌شده تنها جنبه تبلیغاتی دارند و از جنبه عملی برخوردار نیستند. راهکار ارتباط معمولاً در وعده‌های انتخاباتی حفظ می‌شود و کمتر پیش می‌آید که این راهکار در مرحله پیش از انتخابات نقض شود. کوشش در به‌کارگیری روش بیان درست و تأثیرگذار از روش‌های فعالان سیاسی پیش از انتخابات است.

واژگان کلیدی: کنش‌گفتاری، وعده، گفتمان سیاسی، آرای فارمانفسکایا، آستین و گرایس.

۱. مقدمه

تئوری‌های زبان‌شناسی معاصر که بر توصیف ساختاری زبان مبتنی است به مطالعه پدیده معاشرت، انواع آن، روابط متقابل ارتباطی گوینده و مخاطب با در نظر گرفتن نقش‌های اجتماعی و روابط متقابل ایشان در معاشرت رسمی و غیررسمی می‌پردازد. کاربردشناختی^۱ زبان که به کمک آن موقعیت گوینده، قصد و نیت ارتباطی وی و روش‌های بیان زبانی آن،

د. ش. شفق (پیاپی ۱۴)، تابستان ۱۳۹۲، فصلنامه جستارهای زبانی، ۱۵۸-۱۴۱

روش‌های درک خبر از سوی مخاطب و راهبردهای معاشرت به‌منظور دست یافتن به توافق ارتباطی در فعالیت گویندگان مطالعه می‌شود، همچنان توجه زبان‌شناسان را هر روز بیش از پیش به خود معطوف می‌دارد، به‌طوری‌که رشته‌ای جدید در علم زبان‌شناسی با عنوان زبان-شناسی ارتباط^۲ یا زبان‌شناسی معاشرت^۳ به‌وجود آمده است.

پرسش‌های این تحقیق عبارت‌اند از:

۱. شرایط شکل‌گیری وعده و عناصر دخیل در گزینش وعده انتخابی چیست؟ (صورت زبانی انتخابی برای بیان یک وعده):
  ۲. ویژگی کنش‌گفتاری وعده چیست؟
  ۳. کدام ملاک‌ها و ارزش‌ها باید در بیان یک وعده سیاسی و انتخاباتی رعایت شوند؟
  ۴. از چه راهبردی برای رسیدن به هدف از طریق وعده سیاسی می‌توان استفاده کرد؟
- روش تحقیق در این مقاله بر دستاوردهای زبان‌شناسی شناختی و ارتباطی به‌ویژه نظریه کنش‌های گفتاری ج. اُستین (۱۹۶۱) و ج. سرل (۱۹۷۰) و آرای ن. ای. فارمانسکایا (۲۰۰۷، ۲۰۰۹) مبتنی است.

۲. پیشینه تحقیق

تئوری کنش‌های گفتاری با نام ج. اُستین^۴ (1965) مرتبط است. وی نخستین کسی بود که متوجه گروهی از جملات شد که علاوه‌بر دادن اطلاعاتی، بر انجام عملی کلامی نیز مانند درخواست، نصیحت، پرسش، پیشگیری و... دلالت دارند و کنش‌های کلامی را می‌سازند. او با تحلیل هزار فعل انتخابی از میان فرهنگ لغت که قابلیت ساخت خبر دربردارنده نوعی عمل را دارند، پنج طبقه‌بندی را برای کنش‌های گفتاری بر پایه عمل‌گوینده مشخص کرد. این طبقه‌بندی پیش از هر چیز بر قصد و نیت ارتباطی گوینده که در کنش‌گفتاری آمده است، اتکا دارد. زبان‌شناسان پس از وی کوشیدند طبقه‌بندی کامل و جامع‌تری ارائه دهند. در میان ایشان می‌توان از ج. سرل و د. واندرویکین، ج. لیچ، ر. امان، ب. فریزر، ز. وندلر، چ. ماک‌کلی، د. ووندیلیخ و دیگران نام برد. حاصل کار ج. سرل که در سال ۱۹۷۶ در کتاب *طبقه‌بندی کنش‌های منظوری* به چاپ رسید، بسیار قانع‌کننده‌تر به نظر می‌رسد.

پیشینه مطالعه کنش‌گفتاری «وعده» در زبان‌شناسی معاشرت و زبان‌شناسی روسی به آثار پالوخینا^۱، ماسلوا^۲ و گال‌لیاموا^۳ برمی‌گردد. در این آثار به تفصیل به تحقیق در جنبه‌های اجرایی کنش‌گفتاری وعده و تفاوت وعده و سوگند پرداخته شده است. در آثار گال‌لیاموا تحلیل مفصلی از کاربردشناسی و نقش‌شناسی کنش‌گفتاری «وعده، سوگند» داده شده و قوانین معنایی و کاربردشناختی مطالعه شده است. در این اثر برخی از ویژگی‌های فرهنگی و ملیتی این کنش‌گفتاری مشخص شده است. در آثار پالوخینا برای آشکار شدن کاربرد انواع مشخصی از ابزار بیانی، این کنش‌گفتاری در شش اثر از نویسندگان آمریکایی و انگلیسی بازنگری شده است.

۳. کنش‌گفتاری «وعده»

کنش‌گفتاری «وعده»^۴ پذیرفتن تعهد داوطلبانه برای انجام یک کار است (Евгеньева, 1983: 531). انگیزه‌های مؤثر در شکل‌گیری این کنش‌گفتاری عبارت‌اند از انگیزه منظوری، یعنی انتخاب ابزار زبانی مناسب توسط گوینده برای رسیدن به هدف، متقاعد ساختن شنونده به وجود صداقت در قصد و نیت گوینده در انجام عمل و انگیزه اطلاع‌رسانی که انگیزه گوینده در دادن اطلاع از واقعه جدیدی است (Полухина, 2011: 2). مفهوم انگیزشی عمومی که این گروه کنش‌گفتاری را دربردارد، عبارت است از معنای «به عهده گرفتن مسئولیت انجام کاری» (Маслова, 2011: 414). کنش‌گفتاری «وعده» می‌تواند همگرا با کنش‌های گفتاری «تشویق» یا «سوگند» باشد که در صورت اول از نقش آموزشی و تربیتی مثبتی برخوردار است و در صورت دوم رنگ تشدید بیشتتری به وعده داده شده می‌بخشد (Гловинская, 1992: 178). آروتیونوا از شرایط پس‌آیندی محتوی و مضمون کلام (گوینده هنگام گفتن متن از انجام عملی در آینده خبر می‌دهد)، شرط صداقت در انجام عمل از سوی گوینده و ابراز تعهد به انجام عمل از طریق به زبان آوردن آن از طرف گوینده را به‌عنوان شرط‌های اصلی کنش وعده نام می‌برد (Арутюнова, 1981: 366).

در کنش‌گفتاری «وعده» گوینده/ نویسنده وعده به‌صورت عام می‌تواند در سلسله‌مراتب سنی^۵ یا مقام بالاتری^۶ نسبت به مخاطب خویش قرار داشته باشد و بالعکس. هم کوچک‌تر می-

تواند به بزرگ‌تر خویش وعده بهبود نمرات درسیش را بدهد و هم یک رئیس می‌تواند به کارمند خود وعده دریافت پاداش را در صورت افزایش بازدهی کار شرکت بدهد. اما در سبک کلامی «وعده سیاسی» همواره گوینده در سلسله‌مراتب مقامی بالاتری نسبت به مخاطب خویش (مردم) قرار دارد، اگرچه ممکن است در سلسله‌مراتب سنی پایین‌تری قرار داشته باشد.

یکی از شرط‌های اصلی دادن قول و وعده، داشتن «اختیار تام» در انجام عملی است که در کنش‌گفتاری «وعده» از آن نام برده می‌شود، در غیر این صورت فعل گوینده کاملاً بی‌معنا خواهد بود و از نتیجه مثبتی^{۱۱} بر مخاطب برخوردار نخواهد شد. در انجام هر کنشی دو پیش‌فرض وجود دارد: ۱. شرط محتوایی: عمل آتی شنونده؛ آیا شنونده آن را انجام خواهد داد؟ ۲. شرط مقدماتی: شنونده قادر به انجام عمل است؛ آیا شنونده می‌تواند عمل را انجام دهد؟ (یول، ۱۳۸۹: ۷۸). مقصود از اختیار تام همان شرط مقدماتی است.

می‌توانیم مخاطب را در کنش‌گفتاری «وعده» به دو گروه اصلی تقسیم کنیم:

الف. مخاطب جمعی، آشکار و مشخص: در این نوع مخاطب گوینده/ نویسنده در مقابل تعداد کثیری از دریافت‌کنندگان گفتمان/ متن قرار می‌گیرد. برای مثال می‌توان از شرکت‌کنندگان در کلاس درس، کنفرانس و امثال آن نام برد. در بیشتر موارد مخاطب در معرض دید گوینده گفتمان قرار می‌گیرد (Формановская, 2007: 174): چه در مورد وعده‌های سیاسی و چه در مورد وعده‌های غیرسیاسی. در این صورت وعده‌دهنده از هر نوع که باشد، سیاسی یا غیرسیاسی در سلسله‌مراتب مقامی بالاتری از مخاطب‌های خود قرار دارد. برای مثال می‌توان به وعده استاد در کلاس درس به دانشجویان در مورد نمره تکمیلی برای نوشتن مقاله‌ای به‌عنوان کار خارج از کلاس اشاره کرد. در این حالت روشن است که وعده‌دهنده در مقام اجتماعی بالاتری نسبت به شنوندگان قرار دارد. در نطق انتخاباتی کاندیدای ریاست جمهوری نیز چنین است.

تفاوت مهم مخاطب فرضی^{۱۲} آثار هنری، علمی و آثار مکتوب با مخاطب جمعی، آشکار و مشخص در وعده‌های انتخاباتی (مانند بروشورهای تبلیغاتی) زمان و مکان میان نویسنده و مخاطب است. مخاطب فرضی کتاب‌های ادبی، هنری و علمی و غیره می‌تواند به ملت‌های مختلف و زمان‌ها و عصرهای متفاوتی تعلق داشته باشد، درحالی‌که مخاطبان فرضی انتخابات، مردم یک سرزمین و کشور هستند. از سوی دیگر قوانین و مقررات مدت زمان مشخصی را پیش از انجام انتخابات برای تبلیغات سیاسی و «دادن وعده‌های انتخاباتی» به

مردم مشخص می‌کنند، از این‌رو طول فاصله زمانی و مکانی میان نویسنده و خواننده در مقایسه با قبلی کوتاه‌تر است. نویسنده شناخت مشخصی نسبت به مخاطب فرضی ندارد، در حالی‌که در مورد مخاطب جمعی، آشکار و مشخص در وعده سیاسی، شناخت کلی دارد (Маслова, 2011: 414).

در این صورت کنش‌گفتاری وعده به‌صورت عام و کنش‌گفتاری وعده سیاسی به‌صورت خاص می‌تواند تفاوت مهمی داشته باشند، زیرا در وعده به‌صورت عام نویسنده مرزهای مکانی و زمانی را می‌تواند بشکند (مانند وعده‌های خداوند در کتاب‌های مقدس قرآن و انجیل)، در حالی‌که ویژگی مهم فاصله زمانی و مکانی در وعده سیاسی این است که محدوده مشخص جغرافیایی را دربرمی‌گیرد و در مدت زمان کوتاهی پیش از خواندن/ شنیدن این وعده‌های انتخاباتی گفته/ نوشته شده‌اند.

ب. مخاطب مشخص فردی واحد: این نوع مخاطب در معاشرت مستقیم (بی‌واسطه) یا معاشرت غیرمستقیم (با واسطه) با گوینده قرار می‌گیرد (Формановская, 2007: 176). کنش‌گفتاری وعده به مخاطب آشنا به‌طور مستقیم و غیرمستقیم (به‌وسیله نامه، پست الکترونیکی، تلفن و...) را می‌توان در این گروه جای داد. از آنجا که مخاطب‌های وعده انتخاباتی فرد مشخصی نیستند، بلکه کل مردم مشخصی را دربرمی‌گیرند، باید گفت در اینجا حضور این نوع مخاطب در وعده سیاسی تنها در صورتی بجا است که او را «مخاطب واسطه» بنامیم؛ در حالی‌که وظیفه او انتقال گفتمان سیاسی گوینده به مخاطب‌های اصلی، یعنی مردم باشد.

ابزار زبانی مورد استفاده در وعده را شاید بتوان تا حدی مشخص ساخت. افعال *обещать* (وعده دادن)، *давать слово* (قول دادن)، *давать обязательство* (تعهد دادن)، *присягать* (سوگند خوردن)، *гарантировать* (ضمانت کردن) و بسیاری دیگر از این دسته‌اند (Галлямова, 2012: 20). بسیاری از ابزار زبانی که برای این کنش به‌کار می‌روند، در یک محدوده و دایره مشخص واژگانی جای نمی‌گیرند و مفهومی که از مجموع ابزار زبانی برمی‌آید، تعلق گفته را به کنش‌گفتاری وعده مشخص می‌کند. این مورد به‌ویژه در مورد وعده سیاسی دولتمردان و سیاستمداران صدق می‌کند. ایشان معمولاً از واژه‌هایی استفاده نمی‌کنند که مستقیماً بر عمل «وعده» دلالت دارند. به قسمتی از وعده سیاسی «ولادیمیر پوتین» در

انتخابات ریاست جمهوری روسیه در سال ۲۰۱۲ که در سایت «پوتین ۲۰۱۲»^{۱۳} آمده است، توجه کنید:

Наша цель - создание за 20 лет не менее 25 миллионов рабочих мест нового качества с достойным уровнем оплаты за интересную работу.

هدف ما - ایجاد حداقل ۲۵ میلیون مکان کار با کیفیت جدید با سطح عالی پرداخت دستمزد برای کار طی ۲۰ سال آینده است.

روشن است همان‌گونه‌که در وعده انتخاباتی ولادیمیر پوتین آمده است، موضوعی از سوی گوینده برای کنش وعده انتخاب می‌شود که کمبود آن در جامعه‌ای که در آن انتخابات صورت می‌گیرد، بارز است. ایجاد کار برای جوانان، کمک به تاجران و امثال آن از این دسته به‌شمار می‌روند. این وعده انتخاباتی نشان می‌دهد که گوینده توان به اجرا رساندن آن را دارد و نکته دیگر اینکه پیش‌تر امکان انجام وعده را ارزیابی کرده است. با توجه به اینکه گوینده قبل از این یکبار دیگر سمت ریاست جمهوری روسیه فدراتیو را برعهده داشت، مخاطبان نیز شناختی مقدماتی از وی در انجام وعده‌ها و تعهداتش در ذهن دارند.

یا مثالی دیگر از او:

Каждый, кто думает об открытии собственного дела, сможет это сделать. Мы поможем бизнесу - продолжив наступление на административные барьеры. Будем развивать и гарантировать предпринимательские свободы. Прежде всего, защиту от любых посягательств на частную собственность.

هر کسی که به افتتاح کار خود می‌اندیشد، می‌تواند این کار را انجام دهد. ما با حمله به موانع اداری به تجارت کمک خواهیم کرد. آزادی کارفرمایان را توسعه داده و ضمانت خواهیم کرد. پیش از همه مالکیت خصوصی را در مقابل هر سوء قصد و تجاوزی محافظت خواهیم کرد.

در این گفتمان سیاسی، ولادیمیر پوتین برنامه خود را در دولت جدید در حمایت از تجارت مشخص می‌کند و با این کار به‌طور غیرمستقیم به مردم روسیه وعده‌های انتخاباتی در گسترش و حمایت از تجارت را می‌دهد. در میان تمامی افعالی که در این گفتمان به‌کار رفته‌اند، تنها در یک مورد به‌طور مستقیم از کنش وعده با فعل «ضمانت کردن» استفاده شده است، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که برخلاف سایر کنش‌های گفتاری مانند «سلام کردن»، «تبریک گفتن»، «معذرت خواهی»، «دعوت کردن» و غیره که در آن‌ها به‌روشنی می‌توان ابزار

زبانی را که برای بیان این مفاهیم به کار می‌روند مشخص کرد، در وعده به صورت عام و وعده انتخاباتی به صورت خاص، چنین کاری ممکن نیست و ابزار بیان آن به صورت «معنایی» است. معنای «من به شما قول می‌دهم» در ژرف‌ساخت این قبیل وعده‌ها وجود دارد، هرچند در روساخت ظاهر نشود.

گوینده در وعده انتخاباتی از افعال گوناگونی که دلالت بر وعده بر بهبود وضعیت اقتصادی، اجتماعی، معیشتی، سیاسی و... مخاطب (مردم) دارد، استفاده می‌کند؛ مثل سطح درآمد افزایش خواهد یافت، راه‌های حمل و نقل کشور و ناوگان هوایی نوسازی خواهد شد، برای جوانان فرصت‌های کاری جدیدی تولید خواهد شد و... .

۴. «وعده» و کنش‌های گفتاری تعهدآور

طبقه‌بندی کنش‌های گفتاری بر پایه نیروی منظوری^{۱۴} جمله صورت می‌گیرد. این طبقه‌بندی به جورج آستین بنیان‌گذار تئوری کنش‌های گفتاری، تعلق دارد. پس از او ج. سرل طبقه‌بندی دیگری را که به نسبت کامل‌تر است ارائه داد که به صورت زیر است:

۱. «کنش‌گفتاری توصیفی»^{۱۵} که به اطلاع و خبر دادن از امور می‌گویند و در آن اطلاعی درباره‌ی درستی و نادرستی عمل داده می‌شود:

Я утверждаю, что книга интересная.   کتاب جالبی است.

۲. «کنش‌گفتاری امری ارشادی»^{۱۶} که به کوشش گوینده در تحریک شنونده به انجام عملی را گویند:

Прошу Вас ответить на вопрос.   خواهش می‌کنم به سؤال پاسخ دهید.

۳. «کنش‌گفتاری تعهدآور»^{۱۷} که منظور از آن دادن تعهد یا وعده است:

Обязуюсь помогать больным.   کمک به بیماران را وظیفه خود می‌دانم.

۴. «کنش‌گفتاری بیان احساس»^{۱۸} که دربردارنده وضعیت روانی گوینده و رفتار معاشرتی همراه با ادب وی نسبت به شنونده است:

Прошу прощения.   عذر می‌خواهم.

۵. «کنش‌گفتاری تقریری»^{۱۹} که مربوط به اعلام و انتصاب می‌شود. این کنش تنها در

صورتی با موفقیت همراه است که گوینده از حق اجتماعی یا موقعیت اجتماعی لازم برای اعلام و یا انتصاب کردن برخوردار باشد:

Декан факультета: Назначаю Вас старостой группы.

رئیس دانشکده: شما را به‌عنوان نماینده گروه مشخص می‌کنم (Викулова, Шарунов, 2008: 118)

کنش‌گفتاری «وعده» و ازجمله «وعده سیاسی» در گروه کنش‌های گفتاری تعهدآور جای می‌گیرد. کنش‌های گفتاری تعهدآور به آن دسته از کنش‌های گفتاری گفته می‌شود که پذیرش مسئولیت انجام یک تعهد یا انجام یک وعده را بیان می‌کنند و هسته معنایی آن‌ها می‌تواند هم نقش منظوری وعده و هم نقش تأیید چیزی را بیان کند.

۵. کنش‌گفتاری وعده و نقض راهکارهای گرایس

راهکارها^{۲۰}، اصول و قوانینی هستند که براساس آن‌ها دوطرف معاشرت مراقب رفتار کلامی خویش در روند مکالمه هستند. مشهورترین این راهکارها متعلق به «اصل همکاری» گرایس و «اصل ادب» لیچ هستند. پ. گرایس (۱۹۸۵) ضمن تحلیل جملات و متن‌های مختلف، نتیجه می‌گیرد که دو سوی معاشرت در روند مبادله اطلاعات در حال همکاری با یکدیگر هستند و به کمک یکدیگر گفتمان^{۲۱} را می‌سازند. او مقرراتی را که در چنین همکاری به‌کار گرفته می‌شوند، «اصل همکاری» می‌خواند. این اصل شامل چهار راهکار زیر است:

۱. راهکار کمیت^{۲۲}: باید به همان میزان اطلاع‌رسانی کرد که برای انجام اهداف معاشرت لازم است؛ نه بیشتر و نه کمتر؛
۲. راهکار کیفیت^{۲۳}: خبر باید حاوی اطلاعات درست باشد و از دادن اطلاعات غلط و دروغین و آنچه اساس و مبنایی برای آن وجود ندارد، دوری شود؛
۳. راهکار ارتباط^{۲۴}: از موضوع اصلی نباید منحرف شد؛
۴. راهکار روش بیان^{۲۵}: گوینده باید به‌وضوح و روشنی سخن بگوید. او باید برخی قوانین را رعایت کند؛ از اظهارات نامشخص خودداری کند و از پرگویی بپرهیزد. به عبارت دیگر باید قوانین سخنگویی و فرهنگ کلام را رعایت کند. از یک کلام نیک انتظار آن می‌رود که منطقی و مرتبط باشد، سبک سخن همگون، کوتاه، روشن و واضح و بجا و تن صدا به اندازه کافی بالا

باشد؛ نه خیلی بلند و نه خیلی آهسته و ... (Формановская, 2007: 97-96).

حال این سؤال پیش می‌آید که وابستگی موفقیت‌آمیز کنش‌گفتاری «وعده» با انجام شدن راهکارهای گرایس که مؤلفه‌های اصلی اصل همکاری را تشکیل می‌دهند، چگونه است؟ گرایس بر رعایت دقیق این راهکارها در همه موارد ارتباط متقابل زبانی از سوی گویندگان پافشاری نمی‌کند. اصل همکاری را می‌توان رعایت کرد یا به‌عمد از رعایت آن‌ها سرباز زد. از نظر فارمانفسکایا تحلیل متن‌های واقعی در معاشرت منجر به این نتیجه‌گیری می‌شود که در ارتباط متقابل طرفین معاشرت، راهکارهای گرایس همیشه رعایت نمی‌شود. این مقررات در بیشتر موارد نقض می‌شوند، زیرا ما (به علت‌های مختلف) همیشه راست نمی‌گوییم، همیشه کوتاه سخن نمی‌گوییم، همیشه به موضوع اصلی وفادار نمی‌مانیم و همیشه روشن سخن نمی‌گوییم (Формановская, 2007: 98).

وعده سیاسی برای دستیابی به اهداف خاص و دست یافتن به حداکثر موفقیت انجام می‌شود. اگر گوینده وعده سیاسی به معاشرت با مخاطب‌های خویش علاقه‌مند باشد، وعده‌های او تنها در صورتی با موفقیت همراه است که اصل همکاری و راهکارهای آن رعایت شود. طرفین معاشرت این پیش‌فرض را دارند که هر دو طرف، اصل همکاری را رعایت می‌کنند. اما در عین حال بسیار طبیعی است که گوینده وعده سیاسی برای رسیدن به هدف خود برخی از این راهکارها به‌ویژه کمیت و کیفیت را نقض کند. راهکار ارتباط عموماً در وعده‌های انتخاباتی رعایت می‌شود، اما نباید فراموش کرد که نقض این راهکار نیز روشی است که بیشتر سیاستمداران آن را برای تغییر موضوع گفتمان سیاسی و گریز از پاسخگویی به‌کار می‌گیرند. در مورد راهکار روش بیان باید گفت که یکی از مهم‌ترین موارد نقض این راهکار تکرار در قالب شعارهای تبلیغاتی است. واضح است که این شعارها کوتاه و با موضوع اصلی در ارتباط هستند که از این نظر با راهکارهای گرایس همخوانی و تطابق دارند. در عین حال بیشتر آن‌ها معمولاً تکرار می‌شوند که ناقض راهکارهای گرایس است که براساس آن باید از تکرار پرهیز کرد. منطقی بودن وعده‌های انتخاباتی جای تأمل دارد؛ برخی از آن‌ها می‌توانند منطقی باشند و برخی نمی‌توانند. بیشتر فعالان سیاسی تلاش می‌کنند قوانین سخنگویی و فرهنگ کلام را رعایت کنند تا واکنش تأثیری مثبتی^{۳۶} بر مخاطب‌های خود داشته باشند. سیاستمداران از پرگویی پرهیز می‌کنند. البته در پاره‌ای موارد این راهکار رعایت و در پاره‌ای موارد نقض می‌شود. رعایت یا نقض هر یک از شاخص‌های این راهکار

به ویژگی‌های شخصیتی گوینده: (سطح تحصیلات، سن، موقعیت اجتماعی، خانواده و غیره) بستگی دارد و در سیاستمداران به گونه‌های متفاوتی دیده می‌شود.

۶. وعده سیاسی و کنش اجرایی

اصطلاح «فعل اجرایی»^{۲۷} (از واژه لاتین perform در مفهوم «عمل می‌کنم») برای نخستین بار توسط جورج اُستین، زبان‌شناس انگلیسی، به‌کار گرفته شد (Austin, 1963: 10). این اصطلاح با اسم performance در معنای «اجرا»، «انجام» و «برگزار کردن» نیز مرتبط است. افعال اجرایی در اندیشه اُستین بر انجام عملی دلالت دارند و با بر زبان آوردن آن‌ها عمل متناسب صورت می‌پذیرد. به این پدیده پیش‌تر در نگاشته‌های کاشمیر آلمانی و بنونیست فرانسوی پرداخته شده است.

عمل اجرایی نوعی از کنش‌گفتاری است که مختصات کاربردشناختی معاشرت «من - تو - اینجا - الان» دارد؛ *Обещаю это сделать* (قول می‌دهم این کار را انجام دهم) یا *Советую не делать этого* (توصیه می‌کنم این کار را انجام ندهید). این نوع از جملات، یعنی جملات همراه با فعل اجرایی پنج ویژگی اصلی دارند: ۱. برابری با عمل؛ ۲. قابل کنترل نبودن از لحاظ مقوله حقیقت داشتن یا دروغ بودن؛ ۳. همزمانی گفتن کلام و انجام عمل؛ ۴. نام بردن از خویش به‌ویژه در کنش‌های گفتاری مستقیم و ۵. یکی بودن زمان گفتن و زمان عمل (Формановская, 2007: 277).

بنابراین نتیجه می‌گیریم که کنش‌گفتاری «وعده» جزو کنش‌های گفتاری اجرایی به‌شمار می‌رود، زیرا همان مختصات «من - تو - اینجا - الان» را دارد:
 - عمل *Обещаю* (وعده می‌دهم) در فعل *обещать* (وعده دادن) برابر با انجام همان عمل است؛

- این نوع کنش‌گفتاری هیچ چیزی را توصیف نمی‌کند، اطلاع نمی‌دهد و تأیید نمی‌کند و به همین دلیل نه حقیقت دارد و نه دروغ محسوب می‌شود. اگر از درست یا دروغ بودن کنش‌گفتاری وعده سیاسی صحبت کنیم، باید بگوییم که این نوع کنش‌گفتاری مستلزم حاصل شدن نتیجه قطعی، یعنی انجام وعده سیاسی نیست. از کنش‌گفتاری وعده سیاسی به‌طور

گسترده‌ای در زندگی سیاسی جامعه استفاده می‌شود و این کنش با وجود صحت داشتن یا نداشتن آن با مخالفت و اعتراضی از سوی معترضین سیاسی، نه در زمان انجام انتخابات و نه پس از اعلام نتایج، مواجه نمی‌شود؛

- گوینده از اول شخص مفرد برای انجام «وعده» استفاده می‌کند؛

- زمان بر زبان آوردن این فعل با زمان وعده برابر است.

Но чтоб тебе было спокойнее, я **обещаю**: сегодня или завтра я найду её, поговорю и разберусь с этим делом (Вера Белоусова. Второй выстрел).

اما برای آرامش تو من قول می‌دهم امروز یا فردا او را پیدا کنم و با او صحبت کنم و این

موضوع را حل و فصل کنم (ویرا بیلا اوسوا، شلیک دوم).

Я и тут **гарантирую** тебе покой и безопасность. (Алексей Слаповский. 100 лет спустя. Письма нерожденному сыну)

من آرامش و امنیت تو را در اینجا تضمین می‌کنم (آلکسی سلاپسکی، ۱۰۰ سال بعد.

نامه‌ای به فرزند زاده نشده). زمان گفتار گوینده با زمان وعده او (تضمین آرامش و امنیت مخاطب) یکی است.

معمولاً در وعده‌های انتخاباتی به جای اول شخص مفرد از اول شخص جمع استفاده

می‌شود. به مثالی از ژیرینفسکی توجه کنید:

- Жилье и работа – главные вопросы, которые мы **обещаем** решить за 3 года.

محل زندگی و کار مسائلی اصلی هستند که ما قول می‌دهیم طی ۳ سال آن‌ها را حل کنیم.

در میان تعداد کثیر کنش‌های گفتاری که شخصیت‌های سیاسی در میان مردم به‌عنوان

گفتمان سیاسی به‌کار می‌برند، تعداد عظیمی به وعده اختصاص دارد. شرایط خوب زندگی،

درآمد بالا، نرخ‌ها و تعرفه‌های پایین مجموعه‌ای از معیارهای وعده‌های انتخاباتی دولتمردان

و اشخاص سیاسی را تشکیل می‌دهند. هریک از آن‌ها این مجموعه را با توجه به قصد و نیت

خویش در تغییر وضعیت در کشور تکمیل می‌کند. شعارهای تبلیغاتی که نمایندگان سیاسی

مردم انتخاب می‌کنند نیز صورت کوتاهی از وعده‌ی سیاسی ایشان است. شیوه بیان این

شعارها تکرار در صورت‌های مختلف گفتاری و نوشتاری، به‌صورت بروشور تبلیغاتی،

مصاحبه‌های رادیو و تلویزیونی و بسیاری موارد دیگر است. به شعار تبلیغاتی (وعده

سیاسی) کاندیداهای انتخابات ریاست جمهوری روسیه توجه کنید:

ولادیمیر پوتین:

Сильная экономика – сильная Россия.

اقتصاد قوی – روسیه قدرتمند.

میخاییل پروخورف:

Не человек создан для власти, а власть для человека.

این انسان نیست که برای قدرت ساخته شده است، بلکه قدرت برای انسان ساخته شده است.

این جمله هم یک شعار سیاسی و دربردارنده وعده به مخاطبین (مردم) در بیان تغییر وضعیت جامعه است و بهینه شدن اوضاع اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و ... جامعه را به صورت غیرمستقیم بیان می‌کند.

یک وعده سیاسی با تأثیرگذاری مثبت بر مخاطب از ساختار دستوری مثبت جمله برخوردار است که در آن از صورت‌های منفی استفاده نشده باشد؛ مثل обещаю (وعده می‌دهم)، дам слово (قول می‌دهم)، гарантирую (ضمانت می‌کنم).

به قسمتی از سخنرانی پوتین توجه کنید:

Ужесточим ответственность за продажу алкогольной и табачной продукции несовершеннолетним.

مسئولیت فروش محصولات الکلی و توتون به افراد نابالغ را سنگین‌تر خواهیم کرد.

روشن است از آنجا که مشروبات الکلی یکی از مشکلات جامعه روس است، مورد توجه گوینده قرار گیرد و در نتیجه محدودیت‌هایی برای فروش آن در وعده انتخاباتی تعریف شود. ممنوعیت فروش به افراد نابالغ و منع فروش بعد از ساعت ۱۰ شب از جمله آن محدودیت‌ها به‌شمار می‌روند.

همان‌گونه که در مثال می‌بینید فعال سیاسی از صورت اول شخص جمع و شکل غیرمستقیم

بیان وعده، «سخت‌تر کردن بار مسئولیت کاری» به جای فعل «وعده دادن»، استفاده کرده است.

انجام وعده بهتر است به کمک ساخت آینده فعل با مصدر مطلق باشد، نه استمراری؛ این ساختار معمولاً با زمان حال استمراری فعل مترادف است. چنین کاربردهایی حس باور و اعتقاد عمیق گوینده نسبت به رسیدن به هدف (موفقیت در انتخابات) و قطعی بودن تحقق یافتن برنامه (وعده) اوست.

از ویژگی‌های ساختار وعده در زندگی روزمره می‌توان به بیان یک پیش‌شرط برای

انجام وعده عنوان‌شده از سوی گوینده اشاره کرد. در این حالت کنش دیگری که دربرگیرنده

پیش‌شرط انجام وعده است، پیش از کنش وعده جای می‌گیرد. از ساختار شرطی به‌طور

گسترده‌ای برای شکل‌گیری چنین وعده‌ای استفاده می‌شود:

Но если ты вернёшь мне золото, я обещаю тебе список уничтожить и забыть о нём. (Анатолий Рыбаков. Тяжелый песок)

اگر تو طلا را به من برگردانی، من قول می‌دهم که فهرست را از بین ببرم و فراموشش کنم (آناتولی ریباکوف، شن سنگین).

در مثال بالا قول و وعده گوینده منوط به برگرداندن چیزی از سوی مخاطب به او است.

Но давайте договоримся так: вы будете со мной предельно искренни, а я дам слово, что все останется между нами (Леонид Юзефович, Князь ветра).

اما بیایید توافق کنیم: شما با من صمیمی باشید، من هم قول می‌دهم که همه چیز بین ما بماند (لئونید یوزفویچ، شاهزاده باد).

کنش‌گفتاری وعده سیاسی، نباید در درون ساختار و محتوای مثبت خود مؤلفه‌هایی چون افعال وجهی و نشانگرهای تابعیت از نوع اگر... در آن صورت... یا اگر و آنگاه... داشته باشد؛ چنین کاربردهای نابجایی از تأثیر مثبت وعده سیاسی بر مخاطب تا حد زیادی می‌کاهد. افعال وجهی افعالی هستند که معنای امکان، ضرورت انجام دادن کاری، میل و آرزو دارند و رابطه گوینده نسبت به مضمون خبر را بیان می‌کنند. این افعال عبارت‌اند از: توانستن، خواستن، بایستن و معادل‌های آن‌ها، فرصت کردن، قادر بودن، مستعد بودن، میل داشتن، امید داشتن، علاقه‌مند بودن، مجبور بودن، موظف بودن و غیره (شفقی، ۱۳۹۱: ۳۰۱).

در اینجا یک نمونه از خطای وعده سیاسی ژیرینفسکی و میرینف، دیگر کاندیداهای انتخابات ریاست جمهوری روسیه در سال ۲۰۱۲ را نقل می‌کنیم:
ولادیمیر ژیرینفسکی:

Надо изменить механизм государственной власти. ...

باید مکانیسم قدرت دولت را تغییر داد. ...

بهبتر است به جای این ساختار از جمله مترادف استفاده شود که بار معنایی مثبت‌تری از اعتماد گوینده در حاصل شدن نتیجه، یعنی رسیدن او به سمت ریاست جمهوری دربردارد. کاربرد ساختار آینده مطلق به جای این ساختار، بازتابی است از حس اعتماد به نفس در حاصل شدن پیروزی و تحقق وعده سیاسی:

Изменим механизм государственной власти.

مکانیسم قدرت دولت را **تغییر خواهیم داد**.

سرگی میرینف:

В случае моего избрания Президентом я готов стать Президентом

переходного периода, провести необходимые политические реформы, начать социально-экономические реформы, и не позднее декабря 2013 года добровольно уйти в отставку и назначить новые выборы президента на март 2014 года.

در صورت انتخاب من به‌عنوان رئیس‌جمهور، آماده هستم رئیس‌جمهور دوره انتقالی باشم، اصلاحات سیاسی لازم را انجام دهم، اصلاحات اجتماعی و اقتصادی را آغاز کنم و در زمانی نه پس از دسامبر ۲۰۱۳ به میل خود استعفا دهم و انتخابات جدید رئیس‌جمهوری برای مارس ۲۰۱۴ برگزار شود.

شک و تردیدی که از همان آغاز گفتمان در وعده سیاسی بالا دیده می‌شود، مانع از رسیدن به موفقیت‌گوینده است. مناسب‌تر است جمله از حالت شرطی خارج شود:

Я готов стать Президентом переходного периода, ...

من آماده هستم رئیس‌جمهور دوره انتقالی باشم، ...

۷. نتیجه‌گیری

با تحقیق در جنبه‌های مختلف زبان‌شناسی معاشرت در حوزه کنش‌گفتاری وعده به نتایج زیر می‌توان دست یافت:

- از آنجا که کنش‌گفتاری وعده دربردارنده دو مؤلفه اصلی تعهد و وعده است، باید آن را جزو کنش‌های گفتاری تعهدآور برشمرد.

- ویژگی مهم وعده به‌صورت عام و وعده سیاسی و انتخاباتی به‌صورت خاص این است که گوینده به هر حال کاملاً و یا تا حدودی با مشخصه‌های مخاطب و یا مخاطبین خویش آشنا است.

- معمولاً در اجرای کنش‌گفتاری وعده سیاسی، برخلاف وعده در زندگی روزمره، راهکارهای گرایش (کمیت، کیفیت، ارتباط و روش بیان) نقض می‌شوند. برای نمونه عنصر تکرار که فراوان در وعده‌های انتخاباتی و به سخن دیگر شعارهای انتخاباتی به‌کار می‌رود، ناقض راهکار کمیت است.

- با اینکه نمی‌توان دایره واژگانی مشخصی را برای بیان این کنش‌گفتاری مشخص کرد، اما می‌توان چارچوب مشخصی را برای ساختار دستوری آن تعیین کرد که نتایج این تحقیق در مورد این ساختار به‌صورت زیر است: استفاده از حال استمراری و یا آینده مطلق در

سبک کلامی وعده در زندگی روزمره و وعده در زندگی سیاسی. در صورت اول می‌توان از ساختارهای منفی و یا جملات شرطی که هر دو بیانگر نوعی تهدید برای مخاطب هستند و یا افعال وجهی استفاده کرد، اما در وعده سیاسی استفاده از ساختارهای مثبت که در آن افعال وجهی و یا نشانی از شرط وارد نشده باشد، دارای ارجحیت بیشتری است.

- برخی عناصر مافوق زبانی می‌توانند از کارکرد بالایی در پیروزی یا شکست گوینده / گویندگان وعده انتخاباتی برخوردار باشند؛ اعتماد به نفس، محکم بودن آهنگ صدا هنگام سخنرانی و نحوه ایستادن و راه رفتن و میمیک و ژست‌های گوینده از آن جمله‌اند. این عوامل بیشتر به کارکرد روانی گوینده برمی‌گردند. لذا وجود قدرت همراه با اندیشه که از درون گوینده نشئت گرفته باشد بر گزینش واژگان و جملاتی که بر زبان رانده می‌شوند، تأثیر بالایی دارد. این جملات کمتر شعارگونه، پرهیجان و التهابی هستند و در آن‌ها راه‌حل‌های عاقلانه‌ای برای حل مسائل جامعه پیشنهاد می‌شود. این عوامل برخلاف دیگر کانداید‌های ریاست جمهوری روسیه، آشکارا در شخصیت و سخنان ولادیمیر پوتین دیده می‌شوند و همین امر منجر به پیروزی وی برای دومین بار در انتخابات روسیه فدراتیو شده است.

۸. پی‌نوشت‌ها

1. прагматика, pragmatics
2. коммуникативная лингвистика, communication linguistics
3. лингвистика общения, phatic linguistics
4. Austin
5. Полухина
6. Маслова
7. Галлямова
8. обещание, promise
9. возрастная иерархия, age hierarchy
10. должностная иерархия, responsibilities hierarchy
11. перлокутивный эффект, perlocutive effect
12. прогнозируемый адресат, putative reader
13. «Путин 2012»: www.putin2012.ru.
14. иллокутивная сила, illocutionary force
15. репрезентативы, representative
16. директивы, directive
17. комиссивы, commissive
18. экспрессивы, expressive

- 19.декларативы, declaration
- 20.максим, maxim
- 21.дискурс, discourse
- 22.максима количества, Maxim of Quantity
- 23.максима качества, Maxim of Quality
- 24.максима релевантности относительно темы, Maxim of Relevance
- 25.максима способа выражения, Maxim of Manner
- 26.перлокутивный эффект, perlocutive effect
- 27.перформативное действие, performative verb

۹. منابع

- روبینچیک، یوری آرونویچ. (۱۳۹۱). *دستور زبان ادبی معاصر فارسی*. ترجمهٔ مریم شفق. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
Roobinchik, Yuri Aronovich. (2012). *Persian Contemporary Grammar of Literary Texts*. Translated by Maryam Shafaghi. Tehran: Humanities Research Institute and Cultural Studies [In Persian].
- یول، جورج. (۱۳۸۹). *کاربردشناسی زبان*. ترجمهٔ دکتر محمد محمودزاده و دکتر منوچهر توانگر. چ ۴. تهران: سمت.
- Yule, Geroge. (2010). *Pragmatics*. Translated by Dr. M. Mahmoodzadeh and M. Tavangar. 4th print. Tehran: Samt [In Persian].
- Austin J.L. (1963). *Performative-Constative. Philosophy and Ordinary Language*. Urbana: University of Illinois Press.
- Арутюнова Н.Д. (1981). “Фактор адресата”. *ИАНСЛЯ*.- 1981.- No. 4.- с. 356-367.
Artunova N.D. (1981). “The addressee factor”. *IANSLYA*.-(1981). -No. 4: PP. 356-367 [In Russian].
- Викулова Л.Г. & А.И. Шарунов. (2008). *Основы теории коммуникации*. М.: изд-во «Восток», 316 с.
Vikulova L.G., A.I. Sharunov. (2008). *Foundations of Communication Theory*. Moscow: Vostok Publications. PP. 316 [In Russian].

- Галлямова Н.Ш. (2012). *Речевой акт «Обещание, клятва» в русской языковой картине мира: лингвокультурологический, функционально-прагматический аспекты*. [Электронный ресурс] <http://www.lib.tsu.ru/mminfo/000349304/11/image/11-016.pdf>, доступ свободный;
Gallyamova N.Sh. (2012). *Act of Speech "Promise, Swear" in Russia Language: Cultural, Linguistic, Functional and Pragmatic Aspect*. [Internet source] <http://www.lib.tsu.ru/mminfo/000349304/11/image/11-016.pdf>, free available [In Russian].
- Гловинская М.Я. (1992). *Русские речевые акты и виды глаголов// Логический анализ языка: модели действия / РАН, Ин-т языкознания; отв. ред. Н.Д. Арутюнова, Н.К. Рябцева. М.: Наука. С. 123-130.*
Glovinskaya M. Ya. (1992). *Russian Speech Acts and Different Aspects of Verbs// Logical Analysis of Language: A Practical Model RRN*, Institute of Linguistics. Arutunova N.D., Ryabseva N.K. (eds.) Moscow: Nauka. PP. 123-130 [In Russian].
- Маслова А.Ю. (2011). "Семантико-прагматические особенности речевого акта клятвы в сопоставительном аспекте (на материале русского, сербского и болгарского языков)". *Вестник нижегородского университета им. Лобачевского*. №.6 (2), с. 414-417.
Maslova A.U. (2011). "Semantic and Pragmatic Aspects of Swearing Speech Acts among Russian, Serbian and Bulgarian Texts". *Journal of Lobachevski University, Nijegarotsky*. No. 6(2), PP. 414-417 [In Russian].
- Под ред. Евгеньевой А.П. (1983). *Словарь русского языка в четырех томах. Академия наук СССР институт русского языка. Том 2. М.: изд-во «Русский язык». 736 с.*
Yevgenyeva A.P. (ed.) (1983). *4 Volume Russian Dictionary. The Academy of SSSR. The Russian Institute. 2nd Volume*. Moscow: Ruski yzik . PP. 736 [In Russian].
- Полухина И.В. (2011). *Информативный компонент речевой интенции*

обещания и средства его выражения в английском языке // Региональный портал образовательного сообщества Оренбурга. [Электронный ресурс] http://www.orenport.ru/docs/174/mat_conf/html/33.pdf. доступ свободный.

Polokhina E.V. (2011). *Speech act Informative Component of Promise and Its Expression in English*. Portal of the Orinbourg Regional Educational Society. Available from: http://www.orenport.ru/docs/174/mat_conf/html/33.pdf [In Russian].

- Формановская Н.И. (2007). *Речевое взаимодействие: Коммуникация и прагматика*. М.: изд-во: ИКАР. 478 с.

Formanovskaya N.I. (2007). *Mutual Verbal Relation: Communication and Pragmatics*. Moscow: IKAAR. P. 478 [In Russian].